

DIALECTONDERZOEK OP BASISSCOOL DEN DOELHOF IN GROEPEN 7 EN 8 IN 2018

(door Jan Daems)

Al jarenlang hoor je om je heen vertellen dat het gebruik van het dialect flink aan het afnemen is. En je merkt het natuurlijk ook, zeker als je met kinderen omgaat. Er zijn zelfs dialectonderzoekers die voorspellen dat het dialect over enkele tientallen jaren verdwenen zal zijn. De bekende taalkundige en publicist Wim Daniëls zegt daarover in BN De Stem van maart 2016 bijvoorbeeld: „Tot mijn twaalfde sprak ik uitsluitend dialect. Net als de rest van mijn klas in Aarle-Rixtel. Het beschaafd Nederlands kwam pas echt in de 19e eeuw opzetten. Desondanks spreekt mijn generatie nog vaak dialect. Ikzelf zeker de helft van de tijd. Maar over 40 jaar is het daarmee afgelopen.” Die pertinent klinkende uitspraak is echter een verwachting en daarvan weet je nooit of die uitkomt. Er is zeker wat op af te dingen. Ik hoor nu, ook Meijelse, twintigers en dertigers die dialect met hun nog jonge kinderen spreken. En je mag dan verwachten dat die volwassenen en hun kinderen over veertig jaar nog steeds dialect gebruiken. Een garantie daarvoor is er zeker niet. Want het niet meer spreken van dialect kan snel gaan. Uit eigen herinnering weet ik dat in de jaren vijftig en zestig in Meijel in de dagelijkse omgang van mensen met elkaar alleen maar dialect gesproken werd, behalve in school en in de kerk. Onder kinderen was dat Meijels, volwassenen die uit Meijel afkomstig waren spraken Meijels en volwassenen die van buiten Meijel hier waren komen wonen spraken hun eigen dialect. Maar het was vrijwel altijd dialect wat je hoorde.

Afname van dialectgebruik

Dat begon te veranderen in de jaren zeventig. De belangrijkste factor voor deze taalverandering was de toename van de contacten met taalgebruikers van buiten Meijel. Een arbeidsplaats buiten het eigen dorp, daar naar school gaan of studeren heeft gevolgen voor het taalgebruik. Mensen willen verstaanbaar zijn en de eigen taal wordt dan aangepast. De vestiging in Meijel van nieuwe inwoners voor wie de voertaal Nederlands was, versterkte dit proces. Je blijft immers geen dialect praten als je burens dat niet verstaan. En ook kinderen gaan Nederlands praten als ze met Nederlandssprekende kinderen spelen. Bovendien kreeg het Algemeen Nederlands een steeds belangrijkere plaats in elk gezin, onder meer door de toename van het tv-kijken.

Dit alles leidde tot verminderd dialectgebruik. Dat merkte ik in de loop van de jaren ook aan het spreken van dialect door kinderen op de speelplaats op school. Jarenlang ging die verandering maar langzaam. Tussen 1970 en 1995 schommelde het niet-dialectsprekende deel van de kinderen naar schatting steeds tussen de 20 en 30%. Zeven van de tien kinderen spraken toen dus nog steeds dialect. Vanaf het midden van de negentiger jaren veranderde dat ingrijpend. Het dialectonderzoek in de groepen 7 en 8 van basisschool Den Doelhof dat in 2008 door Herman Crompvoets werd ingesteld, bevestigde dat. Toen gaf nog maar 1 op de 8 kinderen aan thuis het Meijelse dialect te spreken. In 'n jaar of tien was het aantal dialectsprekende kinderen dus zeer sterk verminderd.

Hoe ging het daarna verder?

Het onderzoek uit 2008 is begin 2018 in de groepen 7 en 8 van basisschool Den Doelhof herhaald. Als gekeken wordt naar het percentage kinderen dat zegt thuis dialect te spreken dan mag geconcludeerd worden dat aan de terugloop van het aantal kinderen dat dialect spreekt een einde is gekomen. Van de totaal 131 kinderen die meegedaan hebben aan het onderzoek gaven er 17 aan thuis Meijels te spreken. Dat is 13% van alle kinderen, nagenoeg hetzelfde percentage als in 2008 dat toen 12 was. Dit artikel opent met de constatering dat het dialectgebruik in het algemeen afneemt. Uit dit percentage blijkt dat dus niet. Maar wordt naar de woorden gekeken die de Meijelse kinderen gebruiken, dan blijkt overduidelijk dat dit wel het geval is. In vergelijking met 2008 is de vaardigheid

in de vertaling van Meijelse woorden naar het Nederlands en andersom flink gedaald. Voor de onderbouwing van deze conclusie volgen hier eerst de cijfers zoals die nu zijn opgemaakt.

Het onderzoek

De eerste vraag die de kinderen kregen voorgelegd was:

Wat betekenen de volgende Meijelse woorden in het Nederlands?

In tabel 1 en tabel 2 is in rij 1 weergegeven om welke woorden het gaat, rij 2 geeft het aantal goede antwoorden, in rij 3 staat het percentage van de kinderen dat het goede antwoord heeft gegeven en in rij 4 staat het goede antwoord.

Tabel 1

woord	aantal goed	% goed	goede antwoord
<i>dörske</i>	106	81%	meisje
<i>kievveloeët</i>	21	16%	houten of ijzeren hoepel*
<i>kéjsjeut</i>	17	13%	knikker*
<i>slutje</i>	26	20%	sluiten
<i>mért</i>	63	48%	maart
<i>titj</i>	101	77%	tijd
<i>de dò</i>	24	18%	de dood
<i>tès</i>	48	37%	zak in broek of jas
<i>uurste</i>	125	95%	eerste
<i>krutj</i>	71	54%	stroop of kruid**
Totaal	602	46%	

(* bij *kievveloeët* en *kéjsjeut* is een verwijzing naar 'carnavalsvereniging' ook goed gerekend)

(** zowel stroop als kruid zijn goed gerekend)

Vervolgens kregen de kinderen de vraag voorgelegd:

Hoe zou je de volgende Nederlandse woorden in goed Meijels moeten schrijven?

Tabel 2

woord	aantal goed	% goed	goede antwoord
stokje	46	35%	<i>stökske</i>
balletje	17	13%	<i>bèlleke</i>
broer	31	24%	<i>bruu:r</i>
paard	62	47%	<i>pért</i>
huis	78	60%	<i>husj</i>
ijs	50	38%	<i>isj</i>
kaas	45	34%	<i>kéés</i> of <i>kieës</i> *
lepel	28	21%	<i>lippel</i>
gemaakt	37	28%	<i>gemakt</i>
school	46	35%	<i>sjool</i>
Totaal	440	34%	

(* ook hier zijn twee antwoorden goed gerekend)

Vergelijking met 2008

In het verslag van het onderzoek in 2008 is vermeld dat bij de woorden uit tabel 1 bijna alle kinderen (méér dan 95%) toen *dörske*, *uurste* en *titj* goed hadden. Die woorden scoren nu ook het hoogst, maar *dörske* en *titj* laten een behoorlijke daling zien. Datzelfde geldt in nog sterkere mate voor *krutj*, *mért* en *tès*. Die dalen van 75% in 2008 naar respectievelijk 54, 48 en 37% in 2018. Wordt naar het totaal van deze woorden gekeken dan blijkt dat de kinderen voor meer dan de helft van de Meijelse woorden geen Nederlands woord kennen. In 2008 lukte dat voor 25% van de woorden niet.

Vanzelfsprekend is het aantal goede antwoorden op vraag 2 lager. Maar daaruit blijkt ook dat veel van de kinderen die aangeven thuis geen dialect te spreken toch wel een aantal Meijelse woorden kennen. Zes van de tien kinderen weten dat huis *husj* is; in 2008 was dat meer dan 75%. *Pért* scoort nu 47%, tegenover ongeveer 50% in 2008. Eén op de 3 kinderen weet *stokje*, *ijs*, *kaas* en *school* goed te 'vertalen' naar *stökske*, *isj*, *kéés* of *kieës*, en *sjool*. Maar ook deze woorden scoren duidelijk lager dan in 2008. *Stökske* bijvoorbeeld gaat van 52% naar 35%.

De conclusie die Herman Cromptvoets in 2008 in het artikel 'Dialectverlies in Meijel' trok, blijft in het onderzoek van 2018 volkomen overeind. Hij schreef toen in het Meijels: "Óngevieër 12% van groep zeuve èn acht zee tusj Mééls te praote. Dèh zin der mèr 'n paar. Di is wal veróntreustend vur de toekómst van 't Mééls." (pag. 293 in het boek 'Meijel, bijzonder dorp in de Peel'). Ook gaf hij aan dat de tendens duidelijk was: het Meijels schuift op naar het Nederlands. Uit de resultaten zoals die in tabel 2 staan blijkt dat eens te meer.

Nog enkele opvallende dingen

- De 17 kinderen die antwoorden dat ze thuis Meijels spreken hebben gemiddeld 65% van alle antwoorden goed. Drie van de thuis dialectsprekende kinderen hebben meer dan 15 antwoorden, dus meer dan 75%, goed. Tien kinderen scoren tussen 12 en 15 goed. Vier kinderen scoren minder dan 12 (= 60%) goed. De twee topscoorders hebben 18 en 19 antwoorden goed.
- Het woord *kievveloeët* in de betekenis van 'grote houten of ijzeren ring die met een stokje of ijzeren haak wordt voortgedreven, zodat hij voortrolt' is maar door één kind ingevuld; 'n ander kind geeft *kievvele* in de betekenis van spelen met deze hoepel. In de andere antwoorden die goed geteld zijn, vindt een verwijzing plaats naar de carnavalsvereniging.
- Bij *kéjsjeut* geven 4 kinderen het antwoord knikker, de 13 andere goede antwoorden gaan over de carnavalsviering voor kinderen.
- Duidelijk is dat de woorden *kievveloeët* en *kéjsjeut* samenhangen met spellen die vijftig jaar geleden door kinderen volop gespeeld werden, maar nu niet meer in het dagelijks woordgebruik voorkomen.
- De sj-klank, in het Meijels vooraan gebruikt bij woorden als *sjool*, *sjòn* en *sjoe:n* (school, schoon/mooi en schoen) en achteraan bij woorden als *husj*, *isj* en *meusj* (huis, ijs en muis), wordt door kinderen herkend en ook nog gesproken.
- Zeer opvallend bij de resultaten van het onderzoek is dat naast de 46 goede antwoorden bij *sjool* 29 keer een vorm met -oe- gegeven wordt: 19 keer *sjoel*, 1 keer *sjoel* en 9 keer *schoel*. Zou hier invloed

merkbaar zijn van het Limburgs klinkende *sjoëël*, o.a. gebruikt in Helden en Haelen, of *schoeël* (Sevenum, Horst, Venlo)?

- Hoe dan ook, de conclusie is overduidelijk: het dialectverlies is ook na 2008 doorgegaan.